

УДК 378.02:372.8

КОМУНІКАТИВНИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Козак Мирослава Василівна

м.Ужгород

У статті висвітлені аспекти використання комунікативного методу навчання іноземних мов, визначено ключові характеристики та принципи його впровадження, розглянуто поняття комунікативності, діяльнісної основи комунікативної компетенції. Встановлено, що комунікативний метод навчання іноземних мов є перспективним напрямом, який дає можливість навчити студентів моделювати мовленнєві взаємодії, використовувати мову як засіб соціальної дії і взаємодії в умовах конкретних ситуацій спілкування, і забезпечує реалізацію особистісно-орієнтованої концепції навчального процесу на заняттях іноземної мови.

Ключові слова: мовленнєва діяльність, комунікативна компетенція, комунікативно-орієнтоване навчання, комунікативний метод навчання іноземних мов, принципи комунікативного навчання.

Процеси глобалізації сучасного суспільства, стрімкий розвиток сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та економіки, та поглиблення зв'язків України з іншими державами значно активізували інтерес до вивчення іноземних мов. Все більш актуальним стає питання інтенсифікації та оптимізації шляхів оволодіння іноземною мовою фахівцями будь-якої галузі.

Великі зміни відбуваються у навчанні: внаслідок цих процесів здійснюється пошук нових підходів, спеціальних навчальних технік, прийомів та методів навчання іноземних мов у навчальних закладах усіх рівнів. Нові завдання передбачають зміни у вимогах до рівня володіння мовою, визначення нових підходів до відбору змісту й організації матеріалу. Для досягнення високого рівня іноземної мови викладачеві важливо володіти новітніми методами викладання та вміти оптимально підібрати той чи інший метод відповідно до рівня знань, потреб, інтересів студентів тощо.

У наш час викладання мови набуло прикладного характеру, тоді як раніше воно було порівняно абстрактним і теоретизованим. Функції педагога в освітньому процесі істотно змінилися. На зміну вчителю-ментору, вчителю-диктатору прийшов учитель-спостерігач, учитель-посередник тощо [3, с.18].

Обираючи сучасні методи навчання слід врахувати низку важливих критеріїв. Таким чином, методи, що застосовуються, повинні:

- активізувати студента, який стає головною діючою персоною в навчальному процесі, та захочувати його в цілому, зачіпаючи емоції, почуття, тощо, стимулюючи його мовні, когнітивні і творчі здібності. Вивчення іноземних мов пов'язано з особистістю та інтересами студента, а не з прийомами і засобами навчання використаними викладачем;
- створювати атмосферу, в якій студент почувається вільно і комфортно, розвивати бажання практичного вживання іноземної мови;
- навчити студентів працювати над мовою самостійно відповід-

но до їх фізичних, інтелектуальних та емоційних можливостей (забезпечення одночасно диференціації та індивідуалізації навчального процесу);

- включати в себе різні види аудиторної діяльності: індивідуальної, групової, колективної, стимулюючи активність, самостійність і творчість студентів [5].

Мета статті – визначити ключові характеристики комунікативного методу як оптимального засобу навчання іноземних мов; проаналізувати особливості його практичного застосування.

Комунікативність як напрям на сьогодні виходить на передній план перш за все тому, що після висунення в якості мети навчання – розвитку вміння спілкуватися певною іноземною мовою – з часом все виразніше стала відчуватися невідповідність між традиційними методами навчання та новою метою – поглиблювати культурні та економічні зв'язки між країнами, підвищувати мобільність людей у різних сферах життєдіяльності (професійній, туристичній, дозвіллевій). Цей підхід визначився в результаті методичного осмислення наукових досягнень в галузі лінгвістики – теорії комунікативної лінгвістики і психології та теорії діяльності, що знайшло відображення в роботах з психології та методики навчання іноземних мов.

Праці з психологічної теорії мовленнєвої діяльності (Л.С.Виготський, І.О.Зимня, О.О.Леонтьєв, С.Л.Рубінштейн), з міжкультурної комунікації (Є.М.Верещагін, В.Г.Костомаров, О.Д.Митрофанова та ін.), з теорії та методики комунікативного навчання іноземної мови (І.Л.Бім, І.М.Верещагіна, Н.І.Гез, А.А.Миролюбов, Є.І.Пассов, В.В.Сафонова та ін) заклали методологічну основу комунікативного навчання [6; 8; 9; 10; 12].

На сьогодні термін «комунікативне навчання мови» вживається як для вивчення всього напрямку, за яким іде розвиток методики викладання іноземної мови протягом останніх 30 років, так і для визначення конкретних принципів і методик у середині напрямку.

Під комунікативністю чи комунікативною направленістю розуміють направленість на співрозмовника, оптимальність навчання з точки зору ефективності впливу на іншого. Цей підхід, безпосередньо спрямований на побудову діалогу і його реалізацію, також в сучасній методиці називають «комунікативно-діяльнісним» [15, с.115].

Представник комунікативного методу навчання Є.І.Пассов вважав, що комунікативність полягає в тому, що наше навчання має бути організовано так, щоб за основними своїми якостями, рисами воно було подібним до процесу спілкування. Практична мовна спрямованість є не тільки метою, але і засобом, де і те, і інше діалектично взаємообумовлено [13, с. 36].

Комунікативне навчання іноземним мовам носить діяльнісний характер, оскільки мовне спілкування здійснюється за допомогою «мовної діяльності», яка, в свою чергу, служить для вирішення завдань продуктивної людської діяльності в умовах «соціальної взаємодії» людей, що спілкуються між собою (І.А.Зимня, Г.А.Китайгородська, А.А.Леонтьєв). Учасники спілкування нама-

гаються вирішити реальні та уявні завдання спільної діяльності за допомогою іноземної мови [6; 8].

О.О.Леонтьєв підкреслює: «чітко кажучи, мовленнєвої діяльності, як такої, не існує. Є лише система мовних дій, що входять у яку-небудь діяльність – цілком теоретичну, інтелектуальну або частково практичну» [9, с.87].

Згідно ж із точкою зору І.А.Зимньої «мовленнєва діяльність являє собою процес активного, цілеспрямованого, опосередкованого мовою і обумовленого ситуацією спілкування, взаємодії людей між собою» [6, с.93].

С.Ю.Ніколаєва також визначає суть комунікативного методу, говорячи, що навчання мови має діяльнісний характер: постановку і вирішення учнями конкретних навчальних завдань. Вчена пропонує і засоби реалізації: рольові ігри, проблемні ситуації, вільне спілкування. Висуваються і вимоги до організації навчального процесу: комунікативна поведінка учителя на уроці, широке використання ситуацій спілкування, паралельне засвоєння граматичної форми та її функції у мовленні, врахування індивідуальних особливостей учня, передусім його особистісної сфери. С.Ю.Ніколаєва називає форми організації діяльності: колективні, інтерактивні, співпраця учителя та учнів [11, с.42].

М.Б.Рахманіна акцентує увагу на наступному: «Мовне партнерство залежить значною мірою від комунікативної поведінки вчителя, що, зрештою, теж входить в аспект мовної спрямованості навчання і зумовлене діяльнісним характером спілкування» [14, с.53].

Комунікативний метод розвиває всі мовні навички – від усного та писемного мовлення до читання та аудіювання. Використання комунікативного методу не означає відмови від навчання граматики чи лексики; він підкоряє відбір мовленнєвого матеріалу цілям і задачам комунікації й одночасно дозволяє зменшити об'єм навчального матеріалу до необхідного мінімуму. Граматика ж освоюється в процесі спілкування мовою: студент спочатку запам'ятовує слова, вирази, мовні формули і тільки потім починає розбиратися, що вони собою являють в граматичному сенсі. Ця методика сприяє оволодінню студентами навичками живої мови за рахунок засвоєння різних видів монологічного мовлення, типових діалогів і форм мовного моделювання.

У контексті комунікативного методу увага зосереджується на мовленнєвому комунікативному акті як цілісній одиниці мовленнєвого спілкування. Комунікативний акт включає елементи фізичної, інтелектуальної, емоційної, несвідомої та немовленнєвої семіотичної діяльності. До компонентів комунікативного акту належить тезаурус тих, хто спілкується (комунікантів), комунікативний текст, комунікативні цілі та наміри, а також обставини (фонові та мовленнєві). Складність комунікативного спілкування полягає в тому, що індивід опиняється між двома культурами – своєю та чужою, яку він повинен зрозуміти, співвіднести із власним досвідом, навчитися висловлювати свої думки [13, с.201].

У процесі навчання за комунікативним методом студенти набувають комунікативної компетенції – здатності користуватись мовою залежно від конкретної ситуації. Відповідно усі вправи та завдання повинні бути комунікативно виправданими дефіцитом інформації, вибором та реакцією (information gap, choice, feedback) [14, с.130].

Комунікативна компетенція може включати в себе наступні аспекти:

- знання, як використовувати мову для різних цілей і функцій;
- знання того, як змінюється мова в залежності від тієї чи іншої комунікативної ситуації і самих учасників цієї ситуації (наприклад, знання відмінностей формальної мови від неформальної, усної від письмової);
- вміння створювати, читати і розуміти тексти різного типу й характеру (наприклад, розповіді, інтерв'ю, діалоги, доповіді);
- вміння підтримувати розмову навіть при обмеженій лексичній та граматичній базі.

Досягнення комунікативної компетенції неможливе без оволодіння певним обсягом культурної інформації, без ознайомлен-

ня учнів з культурою народу, мову якого вони вивчають. Таким чином, компонентом змісту навчання поряд з комунікативною компетенцією виступає також і соціокультурна компетенція, яка складається з країнознавчої та лінгвокраїнознавчої компетенції. Іноземна мова як інструмент пізнання в умовах комунікативно-орієнтованого навчання стає засобом соціокультурної освіти [7].

Виділяємо наступні принципи комунікативного методу навчання іноземних мов:

- діяльнісний характер комунікативного навчання, оскільки мовленнєве спілкування відбувається через мовленнєву діяльність. Оволодіння мовою повинно проходити в ході творчої діяльності, яка стимулює пізнавальну активність учнів;
- спрямованість навчання студента не на здобуття мовних знань, а на вироблення навичок (граматичних, лексичних, фонетичних, мовленнєвих умінь), що забезпечують можливість здійснення іншомовної мовленнєвої діяльності під час спілкування, реалізацію мови в актах комунікації;
- гуманістичний підхід до навчання: студенти отримують можливість вільного вираження власних думок і почуттів, самовираження особистості стає важливішим за демонстрацію мовних знань, учасники спілкування почувають себе у безпеці від критики та покарання за помилки, навчальною нормою вважаються окремі порушення мовних правил і випадкові помилки. В центрі уваги – особистість учня ("learner-centred approach");
- зацікавлення студентів процесом навчання відповідно до їхніх інтересів, здібностей і потреб ("the whole person approach"). Курс навчання мові повинен бути зорієнтований на задоволення мовленнєвих потреб певної категорії тих, що навчаються [5; 16; 18].

Найважливішою характеристикою комунікативного методу є використання автентичних матеріалів, тобто таких, які реально використовуються носіями мови. Навчальні матеріали підбираються за ситуативно-тематичним чи функціональним принципом. Тобто граматичний і лексичний матеріал відповідають темі і ситуації або функції (чого потрібно навчити студента – навичок спілкування, слухання, читання чи написання іноземною мовою. Залежно від цього розробляється навчальна програма, яка, за П.А.Вілкінсом – британським дослідником, – може бути трьох типів: 1) граматична; 2) ситуативна; 3) понятійна (або семантична) [18, с.134]. Викладач на заняттях бере на себе функції організатора спілкування, задає навідні запитання, звертає увагу на оригінальні думки учасників, виступає арбітром в обговоренні спірних проблем. Слід відзначити важливість трьох найголовніших аспектів регулюючої діяльності вчителя: а) організація процесу; б) забезпечення мовленнєвого партнерства; в) створення психологічного клімату [16, с. 221].

Такий функціонально-комунікативний підхід до навчання мов дає можливість навчити студентів моделювати мовленнєві взаємодії, розуміти інтенції комунікантів, використовувати мову як засіб соціальної дії і взаємодії в умовах конкретних ситуацій спілкування.

Результати проведеного нами аналізу доводять, що комунікативний метод вивчення іноземної мови можна без перебільшення назвати основним, найважливішим, оскільки основною функцією мови є саме комунікативна. Сучасний комунікативний метод являє собою гармонійне поєднання багатьох способів навчання іноземним мовам, і володіє, без сумніву, великими потенційними можливостями для підвищення якості навчання та інтенсифікації навчального процесу.

Визначення ключових характеристик, принципів функціонування і обґрунтування ефективності використання комунікативного методу навчання іноземних мов не вичерпує усіх аспектів цієї наукової проблеми.

Розробка і обґрунтування засобів і прийомів реалізації даного методу та особливостей і форм організації навчального процесу у рамках комунікативної методики будуть предметом наших подальших наукових розвідок.

Література та джерела

1. Алхазішвили А.А. Основы овладения устной иностранной речью /Арчил Арчилович Алхазішвили. – М.: Просвещение, 2004. – 334 с.
2. Бухбиндер В.А. Устная речь как процесс и как предмет обучения. Очерки методики обучения устной речи на иностранных языках / Под ред.

- В.А.Бухбиндера. – Киев: КГУ, 2001. – 568 с.
3. Вайсбурд М.Л. Роль индивидуальных особенностей учащихся при обучении иностранному общению / М.Л.Вайсбурд, Е.В.Кузьмина // Иностранные языки в школе. – 2004. – № 2. – С.18
  4. Волкова Н.П. Педагогіка: Навчальний посібник / Наталья Павловна Волкова. – К.: Академвидав, 2007. – 616 с.
  5. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам: Пособие для учителя / Наталья Дмитриевна Гальскова. – М.: АРКТИ-ГЛОССА, 2000. – 165 с.
  6. Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе / Ирина Алексеевна Зимняя. – М.: Просвещение, 2001. – 248 с.
  7. Колкер Я.М. Практическая методика обучения иностранному языку: Учеб. пособие для студ. филолог. спец. вузов [Я.М.Колкер, Е.С.Устинова, Т.М.Еналиева] – М.: АCADEMIA, 2001. – 264 с.
  8. Леонтьев А.А. Психология общения / Алексей Алексеевич Леонтьев. – М.: Смысл, 2004. – 456 с.
  9. Леонтьев А.А. Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии / Алексей Алексеевич Леонтьев. – М.: РАО/МПЦИ, 2001. – 127 с.
  10. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник / Кол. авторів під керівн. С.Ю.Ніколаєвої. – 2-е вид., випр.і перероб. – Київ: Ленвіт, 2002. – 328 с.
  11. Ніколаєва С.Ю. Основи сучасної методики викладання іноземних мов (схеми і таблиці): Навчальний посібник / Софія Юріївна Ніколаєва. – Київ: Ленвіт, 2008. – 285 с.
  12. Панова Л.С. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах: Підручник / [Л.С.Панова, І.Ф.Андрійко, С.В.Тезікова, С.І.Потапенко, Г.С.Чекаль та ін.]. – К.: Академія, 2010. – 328 с.
  13. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычной речи / Ефим Израилевич Пассов. – М.: Просвещение, 2004. – 324 с.
  14. Рахманина М.Б. Типология методов обучения иностранным языкам / Марина Борисовна Рахманина. – М., 1998. – 230 с.
  15. Рогова Г.В. Методика обучения иностранным языкам в средней школе / Г.В.Рогова, Ф.М.Рабинович, Т.Е.Сахарова. – М.: Просвещение, 2001. – 315 с.
  16. Стойко С.В. Реалізація комунікативного підходу в навчанні іноземних мов / С.В.Стойко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – Чернігів: ЧДПУ, 2011. – Вип. 85 (Серія: Педагогічні науки). – С.220-223
  17. Тарнопольський О.Б. Методика викладання англійської мови / Олег Борисович Тарнопольський. – К.: Вища шк., 1993. – 167 с.
  18. Widdowson G. Teaching Language as Communication / G.Widdowson – Oxford University Press, 2000. – 168 p.

В статье освещены аспекты использования коммуникативного метода обучения иностранным языкам, определены ключевые характеристики и принципы его применения, рассмотрены понятия коммуникативности, деятельностной основы коммуникативного обучения и особенности формирования коммуникативной компетенции. Установлено, что коммуникативный метод обучения иностранным языкам является перспективным направлением, которое дает возможность научить студентов моделировать речевые взаимодействия, использовать язык как средство социального действия и взаимодействия в условиях конкретных ситуаций общения, и обеспечивает реализацию личностно-ориентированной концепции учебного процесса на занятиях иностранного языка.

Ключевые слова: речевая деятельность, коммуникативная компетенция, коммуникативно-ориентированное обучение, коммуникативный метод обучения иностранным языкам, принципы коммуникативного обучения.

The article touches upon the aspects of using communicative method in foreign language communication teaching. The research defines the key characteristics and principles of its implementation; the concept of communicativeness, activity basis of communicative teaching and features of communicative competence are discussed. The communicative method of teaching foreign languages has proven to be a promising direction that makes it possible to teach students to model speech interaction, use language as a means of social action and interactions in specific communication situations and ensures the implementation of student-centered concept in the foreign language learning process.

Key words: speech activity, communicative competence, communicative-oriented teaching, communicative method of teaching foreign languages, principles of communicative language teaching.